

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката»

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону

12 березня 2025 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив Конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката (CETS № 226), яку 13 травня 2025 року було відкрито для підписання у м. Люксембурзі (далі – Конвенція). Конвенція є першим в історії юридично обов'язковим міжнародним договором, повністю присвяченим захисту професії адвоката. Вона спрямована на зміцнення гарантій незалежного, вільного та безпечного здійснення адвокатської діяльності та вперше переводить міжнародні стандарти захисту адвокатів із рекомендаційної площини у площину юридично обов'язкових договірних зобов'язань.

На підставі Розпорядження Президента України від 18 лютого 2026 року № 12/2026-рп Україна 9 березня 2026 року підписала Конвенцію, ставши двадцять восьмою державою-підписантом; станом на 1 вересня 2026 року Конвенцію підписали 34 держави. Відповідно до статті 18 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року з моменту підписання Україна зобов'язана утримуватися від дій, які позбавили б Конвенцію її об'єкта й мети, зокрема від кроків, що звужують гарантії незалежності адвокатури та реалізації права на професійну правничу допомогу.

Необхідність прийняття законопроєкту зумовлена конституційним статусом адвокатури. Стаття 59 Конституції України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу та вільний вибір захисника, стаття 63 – право на захист, а стаття 131-2 встановлює, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, незалежність якої гарантується. Відповідно до статті 64 Конституції України права, передбачені статтями 59 і 63, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Таким чином, незалежність адвокатури є не корпоративним привілеєм, а конституційною гарантією реалізації права кожної особи на ефективний захист.

Конвенція розвиває та конкретизує ці конституційні гарантії, встановлюючи вимоги щодо незалежності та самоврядності професійних асоціацій, професійних прав адвокатів, конфіденційності спілкування з

клієнтом, справедливої дисциплінарної процедури та заходів захисту адвокатів. Імплементація Конвенції потребує відповідного вдосконалення національного законодавства та створення дієвих процесуальних гарантій незалежного здійснення адвокатської діяльності.

Особливе значення має пункт 5 статті 6 Конвенції, який закріплює заборону негативних наслідків для адвокатів унаслідок ототожнення їх із клієнтами або справами клієнтів. Адвокат, який через захист непопулярного клієнта може стати об'єктом переслідувань, стигматизації чи інших негативних наслідків, не може належним чином реалізувати професійні права, а отже, не може забезпечити ефективний захист клієнта. Тому заборона ототожнення адвоката з клієнтом є безпосередньою гарантією права на захист і належного здійснення правосуддя.

Захист професійних прав адвоката безпосередньо спрямований на захист його клієнта. Особливої ваги такі гарантії набувають в умовах збройної агресії проти України, коли адвокати здійснюють захист військовополонених та їхніх родин, потерпілих від воєнних злочинів, депортованих і переміщених осіб, військовослужбовців та інших осіб, права яких потребують посиленого захисту. Захищеність адвоката є необхідною передумовою якісної та незалежної професійної правничої допомоги.

Конвенція також запроваджує спеціальний механізм міжнародного моніторингу її виконання – Групу експертів із захисту професії адвоката (GRAVO) та Комітет Сторін. Відповідно до пункту 3 статті 17 Конвенція набирає чинності після виконання встановленої кількості ратифікацій. Перші вибори членів GRAVO мають відбутися протягом одного року після набрання Конвенцією чинності. Ратифікація Конвенції серед перших восьми держав надасть Україні можливість вплинути на формування першого складу GRAVO та висунути кандидата від України до цього органу. Зволікання з ратифікацією створює ризик втрати такої можливості.

Отже, прийняття Закону є необхідним для виконання Україною міжнародних зобов'язань, забезпечення незалежності адвокатури, реалізації конституційного права кожного на професійну правничу допомогу та захист, запровадження ефективних гарантій професійної діяльності адвокатів і забезпечення участі України у міжнародному механізмі моніторингу виконання Конвенції.

2. Цілі і завдання прийняття Закону

Метою законопроекту є приведення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у повну відповідність із Конвенцією для

забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань з дня набрання Конвенцією чинності, зміцнення незалежності адвокатури як конституційної інституції та посилення гарантій адвокатської діяльності в інтересах кожної особи, яка потребує професійної правничої допомоги.

Завданнями законопроекту є:

запровадження у національне законодавство терміна «потенційний клієнт» (підпункт «с» статті 3 Конвенції); інституціоналізація обов'язку держави проводити консультації з адвокатурою щодо змін у законодавстві, які безпосередньо впливають на професійну діяльність адвокатури та регулювання професії (пункт 3 статті 4 Конвенції); розширення переліку професійних прав адвоката, зокрема у сфері інформування громадськості та участі в обговоренні проєктів нормативно-правових актів (статті 6 і 7 Конвенції); поширення професійних прав і заходів захисту на осіб, визначених пунктами 3–5 статті 2 Конвенції; посилення захисту адвокатської таємниці, у тому числі щодо потенційних клієнтів та інформації у цифровому середовищі (пункт 4 статті 2, підпункти «b» і «с» пункту 3 статті 6 Конвенції); гарантування свободи вираження поглядів без нападів, погроз, переслідувань, залякування чи неправомірного втручання (стаття 7, пункт 4 статті 9 Конвенції);

забезпечення можливості присутності представників Національної асоціації адвокатів України у судових засіданнях у провадженнях проти адвокатів, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю, у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві (підпункт «с» пункту 3 статті 9 Конвенції)

3. Загальна характеристика та основні положення законопроекту

Законопроектом пропонується внести до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) такі зміни.

3.1. Частину першу статті 1 Закону пропонується доповнити пунктом 10, яким запроваджується термін «потенційний клієнт», – на виконання підпункту «с» статті 3 Конвенції, за яким «потенційний клієнт» означає будь-яку фізичну або юридичну особу, яка прагне, прямо чи опосередковано, отримати консультацію, допомогу або представництво від відповідного адвоката. Визначення сформульовано з урахуванням чинного пункту 7 частини першої статті 1 Закону, який визначає поняття «клієнт».

3.2. Статтю 5 Закону пропонується доповнити частиною третьою щодо обов'язку держави забезпечувати проведення консультацій з адвокатурою

стосовно пропозицій щодо змін у законодавстві, які безпосередньо впливають на професійну діяльність адвокатури та регулювання професії, – на виконання пункту 3 статті 4 Конвенції. Це положення є практичним втіленням принципу незалежності адвокатури: рішення, що визначають умови діяльності професії, не можуть ухвалюватися без діалогу з нею.

3.3. Частину першу статті 20 Закону пропонується доповнити новими пунктами 11–13, якими закріплюються право адвоката інформувати громадськість про свої послуги, право інформувати громадськість про питання, що стосуються справ клієнтів, з урахуванням обмежень, встановлених законом, та право брати участь у обговоренні проєктів законів та інших нормативно-правових актів, які стосуються функціонування адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, – на виконання статей 6 і 7 Конвенції.

3.4. Статтю 20 Закону пропонується доповнити частинами другою – четвертою, якими професійні права та заходи захисту поширюються: на осіб, стосовно яких припинено чи зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, та осіб, яким було неправомірно відмовлено у видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (підпункт «а» пункту 3 статті 2 Конвенції); на помічників адвоката, стажистів та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, у тому обсязі, в якому вони безпосередньо сприяють здійсненню професійної діяльності адвокатів (пункт 4 статті 2 Конвенції); на осіб, які перебувають у трудових відносинах з професійними об'єднаннями, у тому обсязі, в якому вони сприяють здійсненню професійної діяльності цих об'єднань (пункт 5 статті 2 Конвенції).

3.5. Частину першу статті 22 Закону пропонується викласти в новій редакції, поширивши режим адвокатської таємниці на інформацію про потенційного клієнта, на інформацію, що стала відома особам, які перебувають у трудових відносинах з адвокатським бюро чи адвокатським об'єднанням, а також на інформацію, що зберігається на матеріальних/електронних носіях, у хмарній інфраструктурі або передається за допомогою електронних комунікацій, – на виконання пункту 4 статті 2 та підпунктів «b» і «c» пункту 3 статті 6 Конвенції, які гарантують конфіденційність спілкування адвоката з клієнтами та потенційними клієнтами, якими б засобами і в якій би формі таке спілкування не відбувалося. Формула Конвенції написана для цифрової доби, і національне регулювання адвокатської таємниці приводиться у відповідність із нею.

3.6. У частині першій статті 23 Закону пропонується: узгодити пункти 3 і 13 із чинною системою органів прокуратури (Генеральний прокурор, його заступник, керівник обласної прокуратури); у пункті 9 поширити заборону втручання у приватне спілкування адвоката також на спілкування з потенційним клієнтом; доповнити частину пунктом 18, яким адвокату, помічнику адвоката, стажисту, особам, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, професійним об'єднанням, а також особам, стосовно яких припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, та особам, яким було неправомірно відмовлено у видачі свідоцтва, гарантується право на свободу вираження поглядів, не стаючи об'єктом будь-якого фізичного нападу, погрози, переслідування чи залякування або будь-якого неправомірного перешкоджання або втручання, – на виконання пункту 4 статті 9, підпункту «а» пункту 3 статті 3, пунктів 4 і 5 статті 2 Конвенції.

Законопроектом пропонується внести до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України такі зміни:

До частини восьмої статті 8 Господарського процесуального кодексу України, частини сьомої статті 7 Цивільного процесуального кодексу України та частини восьмої статті 10 Кодексу адміністративного судочинства України пропонується доповнити положеннями, за якими представники Національної асоціації адвокатів України можуть бути присутні у судовому засіданні під час розгляду справ, у яких відповідачем є адвокат і справа пов'язана із здійсненням його професійної діяльності, а участь у розгляді таких справ у закритому судовому засіданні здійснюється за рішенням головуєчого, – на виконання підпункту «с» пункту 3 статті 9 Конвенції.

Розділом III законопроекту передбачено, що Закон набирає чинності одночасно з набранням чинності Конвенцією. Відповідно до пункту 1 статті 24 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року договір набирає чинності в порядку і з дати, що передбачені в самому договорі; відповідно до пункту 3 статті 17 Конвенції вона набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду з дати, коли вісім підписантів, у тому числі щонайменше шість держав – членів Ради Європи, висловлять згоду на її обов'язковість. Станом на 27 липня 2026 року Конвенцію підписали 34 держави, однак жодною з держав-підписантів Конвенцію не ратифіковано, і чинності вона не набрала. Синхронізація набрання чинності імплементаційними нормами з набранням чинності

Конвенцією забезпечує узгодженість міжнародних зобов'язань України та національного правового регулювання.

4. Стан нормативно-правової бази у зазначеній сфері правового регулювання

У зазначеній сфері правового регулювання діють: Конституція України (статті 9, 59, 63, 64, 131-2); Господарський процесуальний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Кодекс адміністративного судочинства України; Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI; Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV; Кримінальний процесуальний кодекс України; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Протоколи до неї, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

За результатами постатейного аналізу відповідності законодавства України положенням Конвенції, проведеного Національною асоціацією адвокатів України та опрацьованого Міністерством юстиції України, суперечностей між Конвенцією та чинним законодавством України не виявлено: Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у цілому відповідає Конвенції, а запропоновані зміни мають характер точкових доповнень, які забезпечують повноту імплементації. Реалізація законопроекту не потребує внесення змін до Конституції України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація Закону не потребує додаткових видатків з Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Інформування рад адвокатів регіонів та забезпечення участі їх представників у процесуальних діях здійснюється в межах наявних повноважень і ресурсів відповідних органів.

6. Прогноз соціально-економічних, правових та інших наслідків прийняття Закону

Прийняття Закону забезпечить: виконання Україною міжнародних зобов'язань за Конвенцією з дня набрання нею чинності та готовність національного законодавства до її безпосереднього застосування; зміцнення незалежності адвокатури як конституційної інституції та гарантій адвокатської діяльності, що безпосередньо підвищує якість і ефективність реалізації кожною особою конституційного права на професійну правничу допомогу (стаття 59 Конституції України) та права на захист (стаття 63

Конституції України); посилення захисту адвокатської таємниці, у тому числі в цифровому середовищі, в інтересах клієнтів та потенційних клієнтів; утвердження заборони ототожнення адвоката з клієнтом як стандарту, що охороняє право кожного на справедливий суд; зміцнення позицій України в межах виконання Дорожньої карти у сфері верховенства права та переговорної рамки вступу до Європейського Союзу, а також створення передумов для представництва України у першому складі GRAVO.

Народні депутати України

Ватрас В.А.

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Ватрас Володимир Антонович
Сертифікат: 3FAA9288358EC003040000005F2B3100092CE000
Дійсний до: 09.02.2027 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
70д9/1-2026/224514 від 22.09.2026

2347977